

UDK 929 Granitz, I. "1845/1908"

Pregledni rad

Primljeno: 25. VI. 1996.

Ignjat Granitz: Hrvatski industrijalac, dobrotvor i mecena

Lelja Dobronić

Ignjat (Vatroslav) Granitz rodio se 1845. u Nemes Magasi u Mađarskoj. U Gyoru je završio učiteljsku školu, a u Zagreb je došao 1869. ulaskom u tiskarski i knjižarski posao L. Hartmana. Pošto je tiskaru osamostalio 1881. tiskao je školske knjige za pučke škole. Pri produljenju ugovora s Hrvatskom vladom za taj posao, financijski je pomogao Izidoru Kršnjavomu da uredi i umjetnicima opremi palaču u Opatičkoj ulici 10. Prijateljovao je s likovnim umjetnicima, izdavao hrvatska književna djela i stručne priručnike iz gospodarstva, koje je i sam pisao. Od 1883. izdavao je časopis "Obćinar", a od 1891. časopis za mladež "Pobratim" s radovima uglednih pjesnika i znanstvenika. Bio je pokretač osnivanja Saveza hrvatskih i slavonskih industrijalaca i drugih gospodarskih zavoda. Kao pravi predstavnik europskoga prosvijećenoga građanstva, znatno je utjecao na oblikovanje gospodarskog, društvenog i umjetničkog života Zagreba kraja 19. i početka 20. stoljeća. Umro je u Zagrebu 1908. godine.

Ignjat (Vatroslav) Granitz je kao industrijalac, dobrotvor i mecena značajno utjecao na oblikovanje gospodarskog, društvenog i umjetničkog života Zagreba kraja 19. i početka 20. stoljeća. Taj u svoje doba viđeni Zagrepčanin rodio se godine 1845. u mjestu Nemes Magasi u županiji Vas (željezna županija) u Mađarskoj. Učiteljsku školu završio je u Gjurju (Gyor) g. 1864. Tri je godine radio kao učitelj na glavnoj školi u trgovištu Sarvar, također u županiji Vas, te jednu godinu u Nagy Kanizsi. Dokumente o rođenju, školovanju i učiteljskoj službi priložio je Granitz svojoj molbi za primitak u zavičajnost Zagreba¹, pa su ti podaci neprijeporni. Neki podaci iz Granitzove mladosti doprli su do nas preko nekrologa Granitzu. Ti su podaci piscu mogli biti poznati po pripovijedanju samoga Granitza, ali za njih dokumenata nema i nije ih moguće provjeriti: "Rođen je od siromašnih ratarskih roditelja. Izprva se je htio posvetiti rabinskom zvanju, te je polazio rabinsku školu u Požunu [Bratislavi], ali ga doskora iz nje odpraviše radi njegovih liberalnih nazora. Tada je preuzeo učiteljsko mjesto na židovskoj trgovačkoj školi u Kaniži, gdje je upoznao i oženio se s Paulom rođenom Deutsch. Na toj ga je školi upo-

¹ Povijesni arhiv u Zagrebu (dalje: PAZ), GPZ, Opći spisi 3815/876 od 22. 2. 1876.

znao pokojni knjigotiskar Lavoslav Hartman i počeo ga nagovarati, neka se posveti knjižarskom i tiskarskom obrtu, jer je za te struke pokazivao mnogo volje i sposobnosti."² Pisac drugoga nekrologa, očito po nesigurnom pamćenju, iznosi o Granitzu: "Mladićem već je bio učitelj u nekoj trgovačkoj školi u Ugarskoj. Onda je u Zagrebu bio knjižar L. Hartman.³ Taj je svojom nakladom izdao neku knjigu, a Granitz o njoj napisao kritiku. Iz te kritike uvjerio se Hartman, da je pisac svačemu vješt, da zna i hrvatski, pa mu je poručio: 'Meni treba čovjek mlad, naobražen, vješt jezicima, ponajprije hrvatskomu. Dodite!' I Ign. je Granitz potom došao u Hrvatsku, u Zagreb."⁴ Doista je Granitz mogao znati hrvatski, jer se njegovo rodno mjesto kao i prvo učiteljsko mjesto nalazi na području gradišćanskih Hrvata, a i u Nagy Kanizsi je stanovništvo bilo miješano.

Granitz je došao u Zagreb 1869., a na temelju svoje molbe, priloženih isprava i neporočnog vladanja dobio je zavičajno pravo u Zagrebu g. 1876.⁵ Šest godina ranije (1870.) u Zala-Egerszegu vjenčao se s Paulom Deutsch koja se u tom mjestu rodila g. 1848. U braku su imali četiri kćeri.⁶

U molbi za primanje u zagrebačku zavičajnost napisanoj pravim krasopisom tadašnjih učitelja, među ostalim, navodi: "Nalazim se od g. 1869. u gradu Zagrebu kao vlasnik tiskarne, i to kao poslovni drug i poslovođa tiskarne Lav. Hartmana i Družbe, te mogu o mojem ponašanju za ovih 7 godina boravljenja moga u ovom gradu od gradskoga redarstva najbolju svjedodžbu dobiti." Poslovna djelatnost Hartmana i Granitza proširena je 1878. godine kada je izdana obrtnica za tvrtku "Hartman i Granitz za vrst obrta: trgovina sa papirom na veliko".⁷

Godine 1881. umro je Lavoslav Hartman, a njegovi suradnici brinuli su se oko razvitka posla, o čemu govori zapisnik od 20. svibnja 1882. sastavljen kod Gradskog poglavarstva u Zagrebu. Granitz i Vilim Schwarz su izjavili: "Do smrti Lavoslava Hartmana tj. do konca lipnja 1881. tjerali smo mi posao štamparski u društvu sa Lavoslavom Hartmanom pod tvrdkom 'Leop. Hartman et Comp.', i pošto smo udovi Hartmanovoj njezin dio pripadajući joj iz društvena imetka isplatili, nakanili smo isti taj posao tjerati nas dvojica pod tvrdkom 'Ign. Granitz i dr.' ili 'Ign. Granitz et Comp.' u Zagrebu u Gajevoj ulici kbr. 2. Na temelju toga molimo, da nam se propisno obrtnicu o učinjenoj prijavi izdade i o tom trgovačko-obrtničku komoru kao i porezni ured obavijesti. Poslovođa štamparne biti će po t. 4. Zakona od 17. 5. 1875. o porabi tiska Ign. Granitz."⁸ Obrtna iskaznica br. 14287 izdana je Granitzu 25. svibnja 1882. "za obrt štamparski". Time je, uz prethodnu dozvolu za veleprodaju papira, Granitzu dozvoljeno vode-nje tiskare koja je prešla u njegovo vlasništvo.

"Vanrednim svojim svezama i trgovačkom vještinom znao je Granitz svojoj tiskari pribaviti toliko posla, da ju je podigao do jedne od prvih tiskara u našoj domovini. On se je neumorno zanimalo za najnovije reforme na tiskarskom i strojarskom polju. Razgranjivanje posla ponukalo

² Ignjat Granitz, *Ustavnost*, Zagreb, 18. 12. 1908., br. 166, str. 4

³ Miroslava Despot, *Zagrebački knjižar Lavoslav Hartman (1813/1881)*, Jevrejski almanah 1955/1956, Beograd 1956.

⁴ Č. [Miler], *Ignjat Granitz*, Pobratim, 1909, br. 8, str. 124/125, slika na str. 159.

⁵ PAZ, GPZ, Opći spisi 3815/876 od 22. 2. 1876.

⁶ PAZ, Knjige zavičajnika 10001-17930, br. 14544-14549

⁷ PAZ, GPZ, Obrtovno kazalo 1860-1881/220, br. 264

⁸ PAZ, GPZ, Opći spisi 6020/910

ga je, da je svoju tiskaru uvijek razširivao i snabdijevao najnovijim strojevima."⁹

Navedene obrtne dozvole bile su temelj na kojemu je Granitz mogao g. 1882. potpisati ugovor o poslu, najvećemu u životu i najvažnijem ne samo za njegovo daljnje djelovanje, već i na korist hrvatske umjetnosti i kulture: "Ugovor kr. hrvat. slavons. dalmat. zemaljske Vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, sklopljen sa tiskarom Ignjata Granitza i dr. u Zagrebu za tiskanje, vezanje, pohranu i razaslanje školskih knjiga za pučke učione u Hrvatskoj i Slavoniji kao i radi nabave papira za iste knjige."¹⁰ U ugovoru su potanko navedeni svi formati papira, tipovi slova, vrste uveza i pojedinačne cijene. Na sve je Granitz Zemaljskoj vladi davao popust: 30% za slog i tisak, 10% za uvez i 5% za papir. Iz članka 5. ugovora doznaje se da je "hrvatske knjige školske izdavala c. kr. naklada školskih knjiga u Beču do godine 1877", pa se one "uzimlju za obrazac glede veličine, sloga i tiska, papira i veza". Prema ugovoru urednik i nakladnik udžbenika je Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade, a tiska ih Granitzova tiskara. Ugovor je sklopljen 9. travnja 1883. na deset godina.¹⁰ Budući da su se hrvatski udžbenici u Beču tiskali do 1877. i da su oni dani Granitzu kao predlošci, veoma je vjerojatno da je Granitz prvi tiskao hrvatske udžbenike na hrvatskom tlu.

Dosad su u Zagrebu pronadena tri stana u kojima je Granitz stanovao sa svojom obitelji. Godine 1875. kći Olga rođena je u Dugoj (danas Radićevoj) ulici 18, na uglu Krvavoga mosta, u kući kojoj je vlasnik bio Vilim Schwartz, neko vrijeme poslovni drug Granitzov.¹¹ Godine 1882. (prema već navedenom "zapisniku") stanovao je u Kukovićevoj ulici 2 (danas Hebrangova 3). Godine 1884. rođena je kći Stjepana (Štefanija) u kući na Jelačićevom trgu 15.¹² "Mjesto poslovno" (prema "obrtnoj iskaznici") g. 1882. bilo je u Gajevoj ulici 2 iza tadašnje bolnice Milosrdne braće, možda na kraju bolničkog vrta. Da omogući razvitak tiskare i svoje tvrtke, a i stanovanje šestočlane obitelji, Granitz je sa suprugom Paulom g. 1886. podigao dvokatnicu u tadašnjoj Margaretskoj ulici 8 (danas Preradovićev trg 9).¹³ Kuća ima jednostavno neorenesansno pročelje s pet prozorskih osi, od kojih je dvostruki prozor u rizalitu oivičen kvadrima. Tada stambene prostorije u prvom i drugom katu gledaju na trg, a nusprostorije prema dvorištu. U uličnom prizemlju bila je poslovnica, a u dvorištu tiskara. Nisu nađeni nacrti za gradnju te kuće. Prilično je vjerojatno da je kuću projektirao Herman Bollé što je u skladu s godinom gradnje, stilskim obilježjima i posebno s činjenicom da je Bollé izveo i unutarnje uređenje Granitzova stana i projektirao namještaj koji dijelom još postoji.

Granitzov ugovor s Odjelom za bogoštovlje i nastavu bio je sklopljen na deset godina. Godine 1893. Granitz je predlagao produljenje na daljnjih deset godina, ali je Vlada bila sklona samo petogodišnjem produljenju. Na svojem dopisu Vladi od 6. prosinca 1893. ispod potpisa Granitz je vlastoručno dodao: "Ako mi visoka kr. zem. vlada ugovor produži na deset godina, obvezujem se na godišnji odpust od for. 3000.– slovom: Tri hiljade for. a. vr. U Zagrebu 20.

⁹ Ignatz Granitz, *Ustavnost*, 18. 12. 1908., br. 266, str. 8

¹⁰ Hrvatski drž. arhiv, Zem. vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, 5700/1882.

¹¹ Vilim Schwarz prešao je u špeditere, a 1886. je dobio koncesiju za uvođenje telefona u Zagrebu. Prva telefonska centrala bila je u njegovoj kući na uglovima Radićeve 18, Krvavoga mosta i Tkalčićeve ulice (Velimir Sokol, *Stogodišnjica telefonije u Hrvatskoj 1881-1981*, Zagreb 1981, str. 39, 157 bilj. 43)

¹² Matična knjiga rođenih židovske bogoštovne općine u Zagrebu (Matični ured, Zagreb, Ilica 25)

¹³ PAZ, GPZ, GO, Preradovićev trg 9, Uputnica o vlasniku, namjeni zgrade, godini gradnje

prosina 1893. Ign. Granitz." Kao svjedoci toga obećanja potpisani su Franjo Viktorin i Čedomil Cetin.¹⁴

Prema ugovoru za razdoblje od 1883. do 1893. Granitz je podupirao hrvatsku vladu dajući joj postotni popust na cijenu. Za produžetak ugovora predlaže visoki godišnji paušalni iznos koji je u ukupnom iznosu vjerojatno nadilazio prethodni postotni popust. O tome u svojim "Zapiscima" Izidor Kršnjavi piše: "Kada sam prosinca 1891. godine preuzeo upravu Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade, donio sam sa sobom točno razrađen program koji sam, naravno, zadržao za sebe kako ne bih prestrašio ljude, koji su i bez toga strahovali da sam odveć brz stroj za vladin brod. Za izvedbu svojih planova trebao sam novac, i to *novac što se ne pojavljuje u zemaljskom budžetu* [istaknula L.D.], kako bih mogao restaurirati zgradu Odjela za bogoštovlje i nastavu."¹⁵ Kršnjavi je namjeravao staru palaču pregraditi i opremiti umjetničkim djelima da okupi hrvatske slikare i kipare prema svojem planu o stvaranju umjetničke kolonije u Zagrebu. Pred Saborom je morao opravdati razmjerno visoke svote koje je na to trošio, pa je pun samohvale izjavio: "Kad sam sa gospodinom Granitzom obnovio ugovor za štampanje školskih knjiga [...] primorao sam ga na obvezu da svake godine od čistog dobitka ima zemaljskoj blagajni na korist zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, platiti 3 tisuća for., što čini za 10 godina 30 tisuća – čime je sav luksuz plaćen."¹⁶ Čini se da je Granitz Kršnjavome davao još veće svote, jer sam Kršnjavi piše: "Kad je došlo vrijeme da se obnovi ugovor s vlasnikom knjigotiskare Granitzom, koji je već godinama tiskao knjige za pučke škole, iskoristio sam priliku da povećam prihod Odjela za bogoštovlje i nastavu. Sa Granitzom je bio obnovljen stari ugovor, mada je vladi morao godišnje plaćati 4.000 kruna. Računao sam da bi tih 40.000 kruna moglo pokriti troškove restauriranja zgrade Odjela za bogoštovlje i nastavu."¹⁷ Koliko god isticao vlastite zasluge, bez Granitzove spremne suradnje Kršnjavi ne bi mogao ostvariti ovu u najmanju ruku neobičnu shemu da dode do novca za ostvarenje svojih zamisli. U tom je smislu "Zlatna dvorana" zgrade Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10 (danas Hrvatskoga instituta za povijest) jednako tako spomenik Granitzu kao i Kršnjavome. Premda je u Granitzovu ugovoru s Kršnjavim bilo i poslovnosti ("Ako se ugovor produži na deset godina ..."), iz drugih se primjera razabire da mu je mecenatstvo bilo istinski blisko. Bio je ljubitelj i poznavalac umjetnosti,¹⁸ pa je uređenje svojeg stana na Preradovičevu trgu povjerio Hermanu Bolléu, ravnatelju Obrtne škole, tada neprikosnovenom zagrebačkome autoritetu u umjetnosti i arbitru u pitanjima stila i ukusa. Po Bolléovim nacrtima zidovi nekih soba bili su obloženi drvenom oplatom, a pokućstvo diskretno ukrašeno narodnim motivima. Kad je tijekom Bolléove restauracije zagrebačke prvostolnice stolar Budicki prodavao namještaj i oplatu uklonjene iz sakristije, Granitz je neke dijelove kupio i upotrijebio u svom stanu. Kupovao je

¹⁴ Spis br. 16.539 (Hrv. drž. arhiv, Zem. vlada, Odj. za bog. i nast., 470/1892).

¹⁵ I. Kršnjavi, *Zapisci*, Zagreb 1986, str. 307.

¹⁶ Olga Maruševski, *Iso Kršnjavi kao graditelj*, Zagreb 1986, str. 121, bilj. 9.

¹⁷ I. Kršnjavi, *Zapisci*, str. 309.

¹⁸ Granitz je bio jedan od prvih članova Društva umjetnosti (v. Prvo godišnje izvješće Društva umjetnosti u Zagrebu za godinu 1879., Zagreb 1880. str. 14). U doba rada u Zagrebu glasovitog slikara Vlahu Bukovca Granitz je u odboru Društva bio "ispitatelj računa" (Izvješće Društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu za godinu 1893. i 1894., Zagreb 1893., str. 17), a g. 1905. "pravi član" (Godišnje izvješće Društva umjetnosti za godinu 1905., Zagreb 1906., str. 31).

slike hrvatskih slikara (V. Bukovac, O. Iveković, M. Cl. Crnčić) obilno ih podupirući.¹⁹ Granitz nije bio samo tiskar, već je u vlastitoj nakladi izdavao vrijedna književna djela. Prema izboru naslova vidi se da mu je bilo itekako stalo da se objave djela koja će djelovati na prosvjeđivanje u hrvatskom duhu. U nekrologu²⁰ se spominju Mažuranićev ep "Smrt Smail-age Čengića" i Gundulićev spjev "Suze sina razmetnoga". U Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu Granitzova izdanja "Smail-age" nema, ali se tu nalazi lijepa knjižica kojoj na naslovnoj strani stoji: "Suze sina razmetnoga – spjevao Ivan Gundulić – Zagreb, Tisak i naklada Ign. Granitza 1887.". Osim lijepim inicijalima knjižica je urešena ilustracijom povratka izgubljenoga sina nama nepoznatoga autora. Činjenica da je Granitz 1887. izdao ovo klasično djelo starije hrvatske književnosti dokazuje da je nastojao promicati hrvatsku umjetnost znatno prije dolaska Kršnjavoga na mjesto predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu i prije nego je u dogovoru s Kršnjavim podupirao rad hrvatskih likovnih umjetnika. Budući da u nas još nema popisa izdanja pojedinih nakladnika i izdavačkih kuća, nije moguće utvrditi što je sve Granitz izdao u svojoj nakladi. Zna se da je godine 1891. osnovao i godinama izdavao poučno-zabavni časopis za mladež "Pobratim" koji je od 15. ožujka 1891. uređivao književnik profesor Petar Marković. "Pobratim" je objavljivao radove tada već uglednih pjesnika (S. S. Kranjčević) i znanstvenika (O. Kučera) kao i literarne prvijence (Jagoda Truhelka, Ljubomir Maraković, Zdenka Marković).

U nekrologu koji je "Pobratim" donio u povodu smrti Granitzove stoji: "Ignjat Granitz sred svih praktičnih pothvata svojih nije mogao nikad da se okani onog idealizma, koji mu je ozario dušu, kad je još bio učiteljem. Taj je idealizam njega i potaknuo, da osnuje naš 'Pobratim' prije 19 godina. I koliko je on u taj idelani pothvat uložio ljubavi, brige, troška, žrtava —! I koliko je još imao krasnih nauma na duši! Da izda divot-knjigu izvornih priča od najboljih pisaca hrvatskih, i njih da ilustriraju vrsni slikari naši. Da izda Shakespearea svega u hrvatskom prijevodu."²¹ Drugi su pak povodom smrti Granitzove isticali: "Najviše si je pak zasluga stekao na polju znanstvene naše književnosti izdanjem Smrekarovog 'Priručnika'."²² Riječ je o djelu u šest omašnih svezaka autora Milana Smrekara "Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji" (1899). Granitz je (od 1883.) izdavao časopis "Obćinar, tjednik za upravu i javnu sigurnost" kojemu je urednikom bio Gjuro Stj. Deželić. Sam je napisao u pozivu na pretplatu: "Program je 'Obćinara' strukovna pouka u sve što treba ili je dobro znati upravnome i obćinskome činovniku te svakomu obćinaru u poslovih javne uprave i redarstva".²³ Od 1896. izdavao je zagrebačke novine "Agramer Zeitung" (koje je tiskao od 1879.). Što je sve Granitz izdao u punih četvrt stoljeća samostalnog djelovanja svoje tiskare i nakladne tvrtke zasad je još nepoznato.

¹⁹ U posjedu Granitzovih nasljednika je motiv iz pariške četvrti Montmartre koju je Vlaho Bukovac g. 1882. naslikao na paleti (reproducirana u V. Kručić-Uchytel, "Vlaho Bukovac", Zagreb 1962. str. 57). Prema obiteljskoj predaji Granitz je Bukovca zatekao u Parizu u tako teškoj novčanoj situaciji da nije mogao kupiti slikarsko platno. Otkupom te slike Granitz je Bukovca izvukao iz teškoća, a njihov prijateljski odnos obnovio se dolaskom Bukovca u Zagreb g. 1893.

²⁰ Ustavnost, nav. mj.

²¹ Č. [Miler], *Ignjat Granitz, Pobratim*, 1909, br. 8, str 124/125

²² Ustavnost, nav. mj.

²³ Obćinar, I. tečaj, 1883, br. 2.

Nesamo kao vlasnik tvrtke, već i kao organizator, Granitz se zauzimao oko unapređivanja hrvatskoga gospodarstva. Nekadašnji učitelj nije napustio poučavanje. U tu je svrhu napisao i g. 1891. izdao knjižicu "Gospodarsko računovodstvo. Kratka uputa za uporabu gospodarskih poslovnih knjigah, što ih izdaje Ign. Granitz, nakladnik u Zagrebu". U uvodu razlaže svoju namjeru: "Pošto kod nas neima u *hrvatskom jeziku* [istaknuto u izvorniku] udešenih gospodarskih knjiga, te se gospodarske poslovne knjige ili u obće ne vode, ili vode u stranih jezicah, držim, da ću ugoditi domaćim gospodarem, ako im pružim sve za dobro i sustavno gospodarsko knjigovodstvo potrebne poslovne knjige." U već navedenom nekrologu "Pobratim" govori i o Granitzu kao piscu–prosvjetitelju: "Kako je bio svestrano naobražen, u trgovačkim stvarima upravo stručnjak i vješt peru, da je milina, on je pratio materijalni razvitak u Hrvatskoj budnim okom i promicao ga kroz godine praktičnim pobudama i osobito vrsnim člancima. Ti plodovi uma njegova znali su upozorivati i upućivati svu javnost, ali su samo neki ljudi znali, tko piše te članke, jer on u čednosti svojoj nije gotovo nikada pod njih potpisao imena svoga." Razumljivo je da će biti teško ikada utvrditi koje je članke Granitz pisao. Naveden je kao autor članka o štedionicama²⁴ i izvještaja o stanju drvne industrije u Hrvatskoj i Slavoniji 1906. godine.²⁵ Granitz je, naime, bio osnivač ili među osnivačima i dioničarima Zagrebačke tvornice papira 1895. godine,²⁶ član Hrvatsko–slavonske komercijalne banke, i što je osobito važno, pokretač osnivanja Saveza hrvatskih i slavonskih industrijalaca, strukovne organizacije tadašnjeg hrvatskog gospodarstva, i do smrti njegov potpredsjednik. Granitzov iscrpan izvještaj "Industrija Hrvatske i Slavonije u godini 1906." bio je tako važan da je objavljen ne samo u dva zagrebačka lista,²⁷ već i u jednom osječkom.²⁸ U tom je članku prikazao stanje industrije u Hrvatskoj tako stručno da se to izvješće drži pouzdanim i gotovo službenim dokumentom o tada mladoj hrvatskoj industriji i težnji da se ona što bolje razvije. Granitz je bio pravi predstavnik europskog prosvijećenog građanstva svoga doba u tada još malenom Zagrebu. To se posebno očitovalo u izuzetno dobrom odnosu s namještenicima, pa pisac nekrologa u "Pobratimu" piše: "Ignjat Granitz bio je čovjek dobra srca. Ne ću da pričam – a mogao bih – kako je svojim službenicima bio očinski dobar, koliko je učestvovao, gdje se radi o dobrotvornim svrhama. Tek ću spomenuti jednu. Umro pred neke godine čovjek dosta ugledan, koji mu je bio dužan oveću svotu – preko 2000 kruna. Ja s Granitzom u razgovoru, i on zapita mene, kako bi došao do svojih novaca. Ja ovo ono, a on se malo zamisli, upre pogle u mene i reče:

- Je li iza pokojnoga ostalo djece?
- Mislim troje.
- Pa jesu li sva opskrbljena?
- Nijesu sva.
- E, onda ćemo tu tražbinu izbrisati."

²⁴ *Die Zukunft unserer Sparkassen*, Agramer Zeitung, 5. 12. 1898., str. 6 i 7; *Unsere Sparwesen*, Agramer Zeitung, 18. 2. 1899., str. 7

²⁵ *Unsere Holz-Industrie im Jahre 1906.*, Kroatish–Slawonische Holz–Zeitung, 1906., br. 128, str. 1

²⁶ Andrija Lisac, *Razvoj industrije papira u Zagrebu*, Zagreb 1961.

²⁷ *Obćinar*, Zagreb, 12. 1. 1907.; *Agramer Zeitung*, 31. 12. 1906.

²⁸ *Die Drau*, Osijek, br. 2, 1907.

Koliko se god Granitz zauzimao oko unapređivanja hrvatskoga gospodarstva i objavljivanja književnih i stručnih djela, toliko je za zagrebačku sredinu bila važna kulturna i umjetnička atmosfera u okviru njegove obitelji i doma na Preradovićevom trgu. Žurnalist i povjesničar Josip Horvat ocijenio je to kao "Jedini zagrebački salon prije 1914".²⁹ U poglavlju pod tim naslovom Horvat piše:

"90-tih godina Ignjat Granitz, koji je došao u Hrvatsku negdje iz Kanjiže, ubraja se među najimućnije građane Zagreba. Imetak donosi i časti i položaje. Bio je gradski zastupnik, član trgovačko-obrtničke komore, te član lože "Ljubav bližnjemu",³⁰ tad zatvorenog kruga simpatizera režima. Dakako, glasovao je uvijek za vladu, bio je izvrstan trgovac, no u politiku se nije miješao. Nije imao muškog odvijetka, samo četiri kćeri. Dao im je uzoran odgoj i naobrazbu, ne šablonsku agramersku, već srednjoevropsku onog vremena, prožetu duhom slobodoumlja, humanitarnosti i tolerancije. Stari je Granitz očito ozbiljno shvaćao načela masonerije, njihov je pečat nastojao dati odgoju svojih kćeri.³¹

U Matoševim feuilletonima [...] uvijek se susreće kao tugaljiv refrain da u Zagrebu ne postoji društvenost koja bi primala i nosila kulturne težnje svoga vremena, da nema u Zagrebu "salona". [...] Ipak, takav salon je postojao, i to u kući Granitzovoj. Na prelazu stoljeća Granitzova kuća na tadašnjem Preradovićevom trgu bila je rijetka građanska kuća visoke kulturne razine koja je nenametljivom gostoljubivošću bila uvijek otvorena artistskoj i besprijatnoj eliti bez obzira na podrijetlo i socijalni položaj. Bila je to jamačno jedina građanska kuća kuda su zalazili i sinovi aristokracije. Najmlađoj generaciji hrvatskoga gentryja s intelektualnim pretenzijama ne bijaše više zazoran društveni saobraćaj sa židovskim obiteljima – ravnopravno su općili s glumcima, slikarima, glazbenicima. Osobito se gajio tamo kult glazbe, pa teatra i literature. Obitelj Granitzova smatrala se počašćenom kad je smjela npr. pozvati na svoje domjenke redaktore i suradnike svojih listova. Bijaše to izuzetak tada u ophođenju između poslodavaca i namještenika. U tom krugu više se čutio utjecaj secesionističkog Münchena nego Beča, horizont bijaše širi. Dom Granitzov bijaše dom buržoazije zapadnoga tipa, gdje je fundus imetka bio plodna potka za kulturno izživljavanje. Možda je u tom bila koja nijansa snobizma za postranog gledaoca, no interes za kulturne vrednote bijaše iskren, uživanje istinsko. Artisti koji su tamo općili, nailazili su na atmosferu rezonance, kakvu nisu mogli naći nigdje u Zagrebu. I to je bilo nešto. Artistima fluid srodnih duša daje poticaja.

Taj se besprijatizam kultivirao kroz tri generacije. Granitzova unuka Mira Schulz, rano umrla za vrijeme Prvog svjetskog rata, nastupala je kao prva domaća karakтерна plesačica.³² Unuk Granitzov dr. Pavao Vuk–Pavlović priznat je hrvatski filozofski pisac.³³ No sa smrću staroga

²⁹ J. Horvat, *Živjeti u Hrvatskoj, Zapisci iz nepovrata 1900–1941*, Zagreb 1984, str. 241–243.

³⁰ Ne stoji tvrdnja anonimnog novinara u *Obzoru* od 11. siječnja 1896. (Domaće vijesti, potpis: Visus) da je Granitz bio "kao framac u neku ruku ovlašten tiskar školskih knjiga", jer je ugovor sa Zemaljskom vladom sklopljen još 1883. godine, a prva je masonska loža u Zagrebu osnovana tek 1892. godine.

³¹ Mnogo je vjerojatnije da je Granitz djelovao na temelju načela židovskog prosvjetiteljstva Mosesa Mendelssohna, Lessinga i drugih čija su se djela u obitelji čitala. Ta je ideologija društvene modernizacije dovela do integriranja zapadnoeuropskih Židova, pogotovo s njemačkog kulturnog područja, u sve tokove građanskoga života 19. stoljeća.

³² Mira Schulz, kći Granitzove kćeri Olge i Ernesta Schulza, rođena u Zagrebu 1896., umrla je 1923. u Lübecku u Njemačkoj, gdje je bila udata i angažirana u kazalištu.

³³ Sin najstarije Granitzove kćeri Janke i dra Slavka Wolfa, rođen u Koprivnici 1894., umro u Zagrebu 1976.

Granitz nestalo je iz poduzeća poslovnog duha. Jedan zet mu bijaše javni bilježnik i odvjetnik dr. [Slavko] Wolf, bolehljiv čovjek, koji se pod kraj života uglavnom zanimao za rješavanje šahovskih problema. Jedan zet³⁴ je umro prije Drugog svjetskog rata u Njemačkoj, a žena mu, kćerka Granitzova Zlata, počinila je 1941. samoubojstvo pred perspektivom da bude odvedena u "ćeliju smrti" u Auschwitzu.³⁵ Treći zet, Ernest Schulz,³⁶ glazbenik, dirigent, oduševljeni stalni hodočasnik Bayreutha i Münchenske opere, koji se nakon smrti kćerke Mire povukao u pustinjaštvo u Garmischu, također je umro tik pred rat.³⁷ Trećoj kćeri Granitzovoj [tj. četvrtoj, Stjepani ili Štefaniji], nemirnoj individualisti, zameo se za vrijeme rata trag u Holandiji. Vjerojatno je postala žrtvom hitlerovske sile.³⁸ Obitelj Wolf³⁹ ustaški je režim prvog dana deposedirao, lišio ostatka imetka."

Granitzove kćeri Olga i Zlata bile su izuzetno glazbeno nadarene i virtuozno su svirale glasovir, ali u javnosti nisu nastupale. Olga i suprug Ernest redovito su svirali četveroručno, pa su njihova kćerka Mira i dvije godine stariji nećak Pavao sjedeći pod glasovinom upoznavali klasična djela svjetske glazbene baštine. Obitelj Granitz je prijateljevala sa slavnom pjevačicom Milkom Trninom, s njom često muzicirala i s njom dijelila veselje na uspjesima i žalost na prerano izgubljenom glasu. Olgina prisna prijateljica bila je skladateljica iz Našica grofica Dora Pejačević koja je kod obitelji Granitz na Preradovićevu trgu odsjedala kad je boravila u Zagrebu. Svoju privrženost i prijateljske osjećaje Dora Pejačević je ovjekovječila posvetom svoje Sonate u emolu za cello i klavir, op. 35, Olgi i Ernestu Schulzu, što je i otisnuto na naslovnoj stranici izdanja iz 1913. godine. Godine 1916. posvetila je *Zwei Intermezzi* (Dva intermeca), za klavir, op. 38, Olgi Schulz-Granitz.⁴⁰ Granitzove kćeri, osobito Olga i Zlata, zet Ernest zborovoda i glazbeni kritičar, te unučad Pavao i Mira okupljali su u domu na Preradovićevu trgu pisce i umjetnike i kad djeda već odavno nije bilo. Granitz je prijateljevao s Kršnjavim i nakon što je ovaj izgubio politički položaj i društveni utjecaj. Po uklanjanju Khuena Hedervarya iz Hrvatske Kršnjavi je 4. srpnja 1903. zapisao: "Granitz je u Budimpešti prisustvovao nastupnom govoru Khuena Hedervarya [...] Bilo mi je komično, kada je uvijek vjerni suzdržani poluslužbeni Granitz kazao: 'Čovjek ima sreće; nakon što je ovdje potpuno propao, uspeo se. To bi jedva kome drugomu uspjelo. Njegova karijera još nije završena – taj će još doći na Kallayevo mjesto.'"⁴¹ Kršnjavi je očito Granitzovu izjavu držao dalekovidnom. Granitz i Kršnjavi su se

³⁴ Dvije Granitzove kćeri, Olga i Zlata, bile su udate za dva brata, Rikarda i Ernesta Schulza iz Praga. Zlatin muž Rikard (vjenčani 1901. u Zagrebu) umro je 1929. u Münchenu.

³⁵ Ispravak Horvatovog podatka: Zlata je živjela u Zagrebu u Demetrovoj ulici 5 do rujna 1943. kada je cijankalijem oduzela sebi život u trenutku kada je u kuću ulazio GESTAPO da je odvede u logor.

³⁶ Ernest Schulz ušao je 1896. u Granitzovu tvrtku kao prokurist, a poslije Granitzove smrti nastavio je posao (PAZ, GPZ, Opći spisi, br. 579 ex 1910).

³⁷ Ernesta je odveo GESTAPO iz njegova podstanarskoga stana u Jurjevskoj ulici 27 istoga dana u rujnu 1943. kada je trebala biti odvedena Zlata. O skončanju Ernestovu ništa se ne zna, vjerojatno je završio u peći Auschwitza. Olga, žena Ernestova, poginula je na Silvestrovo 1941. na pločniku Preradovićeve ulice od metaka nekog ustaše koji je trčao s otkočenim pištoljem.

³⁸ Umrla je u Wassenaaru kraj Haaga u Nizozemskoj 1959. godine.

³⁹ Dr. Slavko Wolf, muž najstarije Granitzove kćeri Janke, umro je 1936. u Zagrebu. Janka Wolf je 1941. odvedena u zatvor na Savskoj cesti u Zagrebu odakle su je izbavili odani bivši studenti njezina sina dra Pavla Vuk-Pavlovića. Umrla je 1957. u Zagrebu.

⁴⁰ Koraljka Kos, *Dora Pejačević*, Zagreb 1987.

⁴¹ I. Kršnjavi, *Zapisci*, str. 292.

posjećivali.⁴² Kršnjavome je bilo milo, smatrao je zadovoljstvom, kada je čuo da je Granitz u nekoj raspravi o njemu izjavio: "Takvog gospodina treba moliti za savjet i suradnju prije nego što bi takav pothvat započeo, a ne tek onda kad je sve svršeno."⁴³

Granitz se trajno zauzimao oko napretka hrvatske industrije. Kao primjer njegovih inicijativa zabilježeno je sudjelovanje u raspravi na konferenciji Saveza hrvatsko-slavonskih industrijalaca 23. siječnja 1906. u Zagrebu prigodom posjeta predstavnika Saveza ugarskih industrijalaca:

"Podpredsjednik gosp. Ign. Granitz misli, da bi savez industrijalaca trebao potaknuti cijelo pitanje reguliranja naših rieka, naročito i omogućenje plovitbe Savom do Zagreba, — pitanje koje je usljed Barosseve željezničke politike ostalo posve zanemareno. Budemo li mi poduzeli energičnu akciju i bude li nas u tom svojski podupro ugarski savez, ne sumnja o uspjehu."⁴⁴

Posljednje dvije godine života (1906.–1908.) Granitz je bio zastupnik u skupštini grada Zagreba.⁴⁵ Na izborima u ožujku 1906. izabran je na listi Narodne stranke. Od ukupno petnaest zastupnika te stranke bio je izabran na trinaestom mjestu sa 196 glasova ispred Hermana Bolléa sa 181 glasom i Aleksandra Hatza sa 158 glasova.⁴⁶

Dana 17. prosinca 1908. unuci Pavao i Mira gledali su s prozora djeda kako hoda Preradovićevim trgom i opazili: "Kak se dedek vuče!". Djed je došao do Hrvatske komercijalne banke u Ilici 5 na redovitu sjednicu ravnateljstva kojemu je bio članom od 1903.⁴⁷ i tamo izdahnuo. Pokopan je na Mirogoju u grobu br. 52 prvog polja "izraelitičkog odjela". Sprovodu su pribivali gradonačelnik dr. Milan Amruš s gradskim zastupnicima, upravitelji banaka i tvornice papira, a "Hrvatsko radničko društvo i Tipografsko pjevačko društvo 'Sloga' pred mrtvačnicom i na otvorenom grobu izveli su svaki žalobnu zborsku pjesmu".⁴⁸ Tom prilikom Kršnjavi je zapisao: "Umro je siromah moj prijatelj Granitz i danas pokopan. Njegova iznenadna smrt duboko me je potresla."⁴⁹

*Ignjat Granitz (1845.-1908.)
Minijatura Marie Bauer, nedatirano*

⁴² V. npr. o posjeti 30. lipnja 1905. u: I. Kršnjavi, *Zapisci*, str. 371.

⁴³ I. Kršnjavi, *Zapisci*, str. 371

⁴⁴ *Zemaljski savez hrv.-slav. industrijalaca*, Narodne novine, 23. siječnja 1906., br. 18, str. 2

⁴⁵ Zapisnik skupštine sl. i kr. glav. grada Zagreba 1906, 1907, 1908.

⁴⁶ Narodne novine, 16. ožujka 1906., br. 62, str. 3

⁴⁷ PAZ, Sudski registri za društvene tvrtke, 1903.

⁴⁸ *Ignatz Granitz*, *Agramer Zeitung*, 21. Dezember 1908., Nr. 306, S. 4, Lokalchronik

⁴⁹ Kršnjavi, *Zapisci*, str. 554

*Summary***Ignjat Granitz: A Croatian Industrialist, Philanthropist and Benefactor**

Ignjat (Ignatz) Granitz was a key contributor to the shaping of Croatian industry and cultural life in the late 19th and early 20th century Zagreb. Born in the Hungarian town of Nemes Magasi in 1845, after a brief teaching career in Hungary Granitz moved to Zagreb in 1869 to join the printing, and publishing business of Lavoslav Hartman. Following Hartman's death in 1881., Granitz became the senior partner in the company and in 1882 was contracted by the Croatian government for printing textbooks for public schools.

In 1893, the government contract was up for renewal and Granitz entered a peculiar arrangement with Izidor Kršnjavi, minister of education: in return for the extension of the contract to ten years (rather than five, as proposed by the government), Granitz would turn into the state treasury a substantial annual cash donation (rather than just offer a discount). The paper trail indicates that Granitz colluded with Kršnjavi to allow the minister to use this "extra-budgetary" revenue for the major overhaul and redecoration of the ministerial building in Opatička ulica 10 in Zagreb. This splendid building stands today as the lasting memorial to Kršnjavi and numerous Croat artists who decorated it, but also to Granitz who understood the cultural needs of his time.

Granitz sponsored numerous artists and artistic activities, in line with the then current enlightenment trends in the Jewish upper-middle class in Germany and Austro-Hungarian Empire. According to the contemporaries, his home was the only Paris-like "salon" in Zagreb attended by the nobility and the bourgeoisie alike. Granitz published numerous educational works of art, science and literature. In 1891 Granitz founded and for many years published the "Pobratim", the magazine for science and arts that published the works by the young and coming Croatian writers and scientists. At the time when German was still the language of local elites, Granitz actively promoted the Croat language in his publications, particularly educational texts for business and trade. Granitz himself was a prolific writer of business textbooks, analyses and report, and a founding member, and leader of business and trade associations.

Elected to the City Council of Zagreb on the list of National Party in 1906, Granitz served until his sudden death in 1908. However, his *bel-esprit* endured through later generations of his family. His granddaughter Mira Schulz was the first Croatian character dancer and his grandson Pavao Vuk-Pavlović has been recognized among the most prominent Croat philosophers.